

Τόνινο Παν/μιο

4/10/1994 για τον
ΟΤΕΚ.

Τι μπορεί να συνεισφέρει η σοσιαλιστική αριστερά
στη διάπλαση των Κοινωνιών της Ευρώπης;

Παραφράζοντας τη γνωστή φράση του Μάρξ, "ένα φάντασμα
πλανιέται πάνω απ'την Ευρώπη, το φάντασμα του σοσιαλισμού",
μπορούμε ν'αναρωτηθούμε.

Το φάντασμα που απο νεφελώδης ουτοπία, αίσθηση ταπείνωσης,
στέρξης και αδικίας, απεγνωσμένη κραυγή επιβίωσης,
μετατράπηκε σε αρθρωμένο κριτικό λόγο, σε προγράμματα, σε
πολύμορφες κοινωνικές και πολιτιστικές οργανώσεις, σε
πολιτικά κόμματα που αυτοχαρακτηρίζονταν ως αριστερά,
κομμουνιστικά, προοδευτικά, κοινωνικά, εργατικά,
σοσιαλδημοκρατικά, σοσιαλιστικά, συνεχίζει την περιπλάνησή
του πάνω απο τις πόλεις της Ευρώπης;

Ο αριστερός λόγος που εξήψε τη φαντασία εκατομμυρίων ανθρώπων
οικονομικά, κοινωνικά, μορφωτικά, πολιτικά στερημένων και
αποκλεισμένων περιέχει ακόμη σήμερα μηνύματα για όλους μας;

Τι μπορεί να προσφέρει η σοσιαλιστική αριστερά στη διάπλαση
των κοινωνιών στην Ευρώπη τον αιώνα που έρχεται;

Οι ρίζες της σύγκρουσης αριστεράς-δεξιάς.

Η πολιτική δημοκρατία ως διακύβευμα.

Ενα απο τα πρώτα πεδία σύγκρουσης και σχηματισμού της
διαχωριστικής γραμμής μεταξύ αριστεράς και δεξιάς ήταν η
απάντηση στα προβλήματα που έθεταν τα πολιτικά αιτήματα των
εργαζομένων οι οποίοι πρωτοεμφανίσθηκαν μαζί με την εξέλιξη
της βιομηχανικής επανάστασης.

Το πολιτικό σύστημα, ελάχιστα αναπτυγμένο μέχρι τότε, ελέγχονταν από κοινωνικές και οικονομικές ολιγαρχίες. Μόνο τα δικά τους συμφέροντα εκπροσωπούνταν. Η διαχείριση των δημόσιων πόρων και των μηχανισμών εξουσίας υπάκουε στα κελεύσματά τους. Το δίλημμα που τέθηκε και πόλωσε την κοινωνία σε δεξιά και αριστερά ήταν αν θα υπάρξει πολιτικός αποκλεισμός ή καθολική ένταξη των εργαζομένων. Το τελευταίο σήμαινε δημιουργία νέων θεσμών.

Στην Ευρώπη η Αριστερά ταυτίσθηκε με το αίτημα της δημοκρατίας, της ένταξης των εργαζομένων, της καθολικής συμμετοχής τους στη λήψη αποφάσεων που αφορούν τους δημόσιους πόρους και τους μηχανισμούς εξουσίας του Εθνικού Κράτους. Στην Αγγλία το Χαρτιστικό Κίνημα, στη Γερμανία του 19ου αιώνα η Σοσιαλδημοκρατία, αλλά και στη μεταπολεμική Ελλάδα η δημοκρατική παράταξη, ταυτίσθηκαν με τον αγώνα της καθολικής ένταξης στο σύστημα λήψης αποφάσεων. Η δεξιά ταυτίσθηκε με διαρκείς πολύμορφες προσπάθειες αποκλεισμού και περιορισμού της συμμετοχής.

Η πολιτική δημοκρατία και οι αρχές που τη συγκροτούν, η κοινοβουλευτική αρχή, η λαϊκή κυριαρχία, η διάκριση των εξουσιών, η αρχή της νομιμότητας, η μυστική, καθολική, περιοδική εκλογή, η αρχή της πλειοψηφίας, καθώς και τα αντίστοιχα πολιτικά δικαιώματα, αποτελούν επιτεύγματα οικουμενικής εμβέλειας. Η ζωτική της σημασία παρά την πολύμορφη αμφισβήτηση και υπονόμευση της είναι ακόμη εμφανής όπου είναι το ζητούμενο. Χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής σήμερα, όπως πριν 20 χρόνια η Ελλάδα, η Ισπανία, η Πορτογαλία βιώνουν οδυνηρά την έλλειψη της.

Η μία ρίζα της αριστεράς δημιουργήθηκε με την ακατάπαυστη προσπάθεια καθολικής ένταξης και συμμετοχής του συνόλου του πληθυσμού στη διαχείριση των δημόσιων πόρων και των μηχανισμών εξουσίας.

Η βιομηχανική δημοκρατία. Πεδίο σύγκρουσης Αριστεράς-Δεξιάς

Ενα δεύτερο πεδίο σύγκρουσης γύρω από το οποίο διαμορφώθηκαν οι πόλοι Αριστερά-Δεξιά ήταν αυτό της οργάνωσης των εργασιακών σχέσεων και των κοινωνικών σχέσεων στην εργασιακή ζωή. Ο χώρος της εργασίας ήταν ιστορικά πεδίο ιδιωτικής, ανεξέλεγκτης άσκησης εξουσίας.

Το δίλημμα που διχασε αριστερά και δεξιά ήταν: Οι εργαζόμενοι στην εργασιακή τους σχέση θα είναι απλώς ετερόνομοι υπήκοοι, δέκτες εντολών, αντικείμενα της απεριόριστης διευθυντικής εξουσίας; Ή και στο χώρο εργασίας οι εργαζόμενοι πρέπει να διατηρούν δυνατότητες αυτοκαθορισμού που διασφαλίζουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τη σωματική ακεραιότητα, την ψυχική υγεία, που διασφαλίζουν τον εργαζόμενο ως συνεργάτη και όχι ως υπηρέτη.

Η Αριστερά ταυτίσθηκε με την προσπάθεια της αυτόνομης ένταξης των εργαζομένων, η οποία δεν αναιρεί αλλά θέτει όρια στην αναγκαία άσκηση της διευθυντικής εξουσίας. Η οργάνωση των συνδικάτων, ο περιορισμός του χρόνου εργασίας, η νομοθετική εξασφάλιση βασικών εργασιακών δικαιωμάτων, οι συλλογικές διαπραγματεύσεις, είναι επίτευγμα της δράσης της αριστεράς.

Η βιομηχανική δημοκρατία, η αντιμετώπιση της ανάγκης για αυτόνομη ένταξη των εργαζομένων στην εργασιακή ζωή χωρίς να καταργείται ή να παραλύει η διευθυντική εξουσία που είναι αναγκαία για την αποτελεσματική οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας αποτελούν μια δεύτερη ιστορική ρίζα της Αριστεράς.

Οικονομική ανάπτυξη. Κοινωνικό Κράτος Ευημερίας, η πρόταση
της σοσιαλιστικής αριστεράς

Στο πεδίο της οικονομικής ανάπτυξης το Κοινωνικό Κράτος αποτελεί τη βασική συνεισφορά της σοσιαλιστικής αριστεράς.

Επιδίωξη της Αριστεράς ήταν η πλήρης απασχόληση με οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική ασφάλεια. Τα μέσα επίτευξης των στόχων αυτών προέρχονταν από το Κεϋνσιανό οπλοστάσιο.

Με κρατικές δαπάνες που υπερέβαιναν τα έσοδα, δηλ. με αναπτυξιακό ελλειμματικό προϋπολογισμό, γινόταν προσπάθεια να τονωθεί η συνολική ζήτηση. Αυτό έδινε αναπτυξιακή ώθηση με πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα που μεταφραζόταν σε αύξηση της παραγωγής και των εσόδων. Έτσι καλυπτόταν το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού οδηγώντας την οικονομία σε ισορροπία σε υψηλότερο επίπεδο. Αυτή η πολιτική ήταν εφικτή όσο η δημιουργούμενη ζήτηση δεν μπορούσε να στραφεί σε άλλες χώρες και το χρηματικό κεφάλαιο δεν μπορούσε παρά περιορισμένα να διαφύγει στο εξωτερικό και σε άλλα νομίσματα. Προϋπόθεση ήταν το ελεγχόμενο εμπόριο και οι ελεγχόμενες μεταβιβάσεις κεφαλαίων.

Η Κεϋνσιανή πρόταση που ως βασικό υποστηρικτή είχε τη σοσιαλιστική αριστερά κέρδισε σε πολλές χώρες στην Ευρώπη την ηγεμονία. Σε αντίθεση με την πρόταση της κρατικής διεύθυνσης της οικονομίας, δεν κατήργησε τη λειτουργία των αγορών και την ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής. Σε αντίθεση με την φιλελεύθερη πρόταση, περιόρισε τη λειτουργία της αγοράς επιβάλλοντας με κρατικό παρεμβατισμό πολιτικές φθηνού χρήματος.

Η Κεϋνσιανή πρόταση απάντησε στα προβλήματα της ανασυγκρότησης των χωρών μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο, στην απορρόφηση του ανθρώπινου δυναμικού που αποδεσμευόταν από τον στρατό ή την γεωργία. Συνέβαλε στον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής βάσης. Εξασφάλισε επίπεδα ευημερίας, απασχόλησης, ανάπτυξης και κοινωνικών υπηρεσιών πρωτόγνωρα. Δημιούργησε ένα πρότυπο αναπτυξιακής οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής υψηλών προδιαγραφών.

Ποιά ζωτικά συμφέροντα διακυβεύονται σήμερα;

Στα διλήμματα του παρελθόντος των οποίων ο κοινός παρονομαστής ήταν αν θα υπάρξει αυτόνομη, καθολική πολιτική και οικονομική ένταξη ή αποκλεισμός των περισσοτέρων από τις πολιτικές διαδικασίες ή από τα οικονομικά οφέλη, η σοσιαλιστική αριστερά κατόρθωσε να βρει και να επιβάλει τις απαντήσεις της.

Οι κοινωνικές ομάδες που πολώθηκαν γύρω απ' αυτά τα διλήμματα σ' ένα βαθμό επαναπροσδιορίστηκαν και αποδέχθηκαν κοινωνικούς συμβιβασμούς σε πολλά από τα αντικείμενα σύγκρουσης. Θα ήταν όμως σφάλμα και επικίνδυνος εφησυχασμός να θεωρηθεί ότι η πολιτική δημοκρατία, η βιομηχανική δημοκρατία, το κοινωνικό κράτος δεν διακυβεύονται πιά, ότι οι αξίες του σοσιαλισμού είναι χωρίς σημασία πιά, ότι έχουμε μπει σε μία μετασοσιαλιστική εποχή.

Θα αποτελούσε όμως ακόμα μεγαλύτερο σφάλμα η καθήλωση και υπεράσπιση των επιτευγμάτων αυτών με την μορφή που πήραν. Θα αποτελούσε δογματική προσήλωση σε μέσα, σε εργαλεία που σε άλλο περιβάλλον και με άλλες προϋποθέσεις λειτούργησαν αποτελεσματικά. Στο ριζικά αλλαγμένο περιβάλλον χρειάζονται γενναίες αναπροσαρμογές, επαναξιολόγηση και αναπροσανατολισμός.

Νέες μορφές διακυβευσης της πολιτικής δημοκρατίας

Δεν διακυβεύεται άραγε η πολιτική δημοκρατία, δηλ. η απρόσκοπτη συμμετοχή στη διαχείριση των δημόσιων πόρων και των μηχανισμών δημόσιας εξουσίας όταν στο χώρο σχηματισμού της κοινής γνώμης εμφανίζονται μονοπώλια πληροφόρησης και διαμόρφωσης γνώμης;

Δεν κινδυνεύει άραγε η καθολική ένταξη των πολιτών στις πολιτικές διαδικασίες όταν τα κόμματα είναι προσωποκεντρικά ή γραφειοκρατικά, ολιγαρχικά με ελάχιστη συμμετοχή αποκομμένα και απομονωμένα απο την κοινωνία; Δεν οδηγούν σε ολιγαρχικοποίηση της διαχείρισης των δημόσιων πόρων τα συστήματα χρηματοδότησης των κομμάτων όπως τα γνωρίσαμε στην Ιταλία και δεν μετατρέπουν όσους διαχειρίζονται πολιτική εξουσία σε φεουδάρχες νέου τύπου που συγχέουν δημόσια και προσωπικά συμφέροντα;

Οι νέες μορφές διακυβευσης της πολιτικής δημοκρατίας επιβάλλουν νέες, επινοητικές απαντήσεις και νέους θεσμούς. Η κεντρική όμως ρυθμιστική ιδέα της σοσιαλιστικής πολιτικής παραμένει: Προσπάθεια για καθολική συμμετοχή στη διαχείριση των δημόσιων πόρων και των μηχανισμών δημόσιας εξουσίας.

Η διακύβευση των επιτευγμάτων του Κοινωνικού Κράτους

Το Κοινωνικό Κράτος στην ακμή του εξασφάλισε ανάπτυξη, πλήρη απασχόληση, κοινωνική ασφάλεια. Πλησίασε δηλαδή το στόχο της αυτόνομης καθολικής οικονομικής ένταξης στο επίπεδο του Εθνικού Κράτους. Η διατήρησή του όμως συναντά δυσκολίες που εντοπίζονται σε διάφορα επίπεδα.

1. Το εργαλείο της τόνωσης της συνολικής ζήτησης με αύξηση των δημοσίων δαπανών και πολιτικές φθηνού χρήματος αντιμετωπίζει, σε συνθήκες απελευθερωμένων κεφαλαιαγορών και αγορών εμπορευμάτων, τη φυγή κεφαλαίου, την ανατροπή των συναλλαγματικών ισοτιμιών ή την στροφή της δημιουργούμενης ζήτησης σε προϊόντα απο άλλες χώρες. Αποτέλεσμα στασιμότητα ως προς την ανάπτυξη, πληθωρισμός και ανεργία.

2. Η υψηλή φορολόγηση που είναι απαραίτητη για να υπάρξουν είτε μεταβιβαστικές πληρωμές προς ασθενείς ομάδες (ηλικιωμένοι, άνεργοι, ασθενείς, πολύτεκνες οικογένειες κλπ.), είτε η παροχή υπηρεσιών από το Δημόσιο (Παιδεία, Υγεία, Συγκοινωνίες κ.ά.) όπου υπάρχει φοροδιαφυγή (νόμιμη και παράνομη), τελικά επιβαρύνει τους μισθωτους και λίγο ή καθόλου τα μεσαία στρώματα. Τα μεσαία στρώματα δεν πληρώνουν τελικά υπηρεσίες που τους παρέχονται. Η αναποτελεσματική υψηλή φορολόγηση επιβαρύνει απαγορευτικά το κόστος παραγωγής.

3. Οπου το κράτος προσφέρει δωρεάν παροχές σε είδος ή εισοδηματική ενίσχυση, οι παροχές οφελούν πολλές φορές αυτούς που δεν βρίσκονται σε ανάγκη και που ίσως δεν έχουν πληρώσει τίποτε γι'αυτές. Η αρχή της ίσης μεταχείρισης που σκόπευε να βοηθήσει τους οικονομικά πιο αδύνατους, καταλήγει σε βάρος τους γιατί τους στερεί πόρους.

4. Το Κοινωνικό Κράτος αναλαμβάνει επιχειρηματικές δραστηριότητες με σκοπό είτε να παράσχει φθηνές υπηρεσίες, είτε να δημιουργήσει πόρους και ανάπτυξη για σκοπούς αναδιανεμητικούς και για χρηματοδότηση κοινωνικών υπηρεσιών. Γύρω και μέσα σ'αυτές τις δημόσιες επιχειρήσεις δικτυώνονται ιδιωτικά συμφέροντα που επιδιώκουν και επιτυγχάνουν σε διάφορους βαθμούς τη λανθάνουσα ιδιωτικοποίησή τους παρά την πρόσοψη της δημόσιας μορφής. Τα ιδιωτικά αυτά συμφέροντα μπορεί να συνδέονται με τους πολιτικούς πατρωνες, τους προμηθευτές ή ειδικούς αγοραστές. Το κόστος πληρώνουν οι αποδέκτες των υπηρεσιών αλλά υπονομεύεται και ο στόχος της ανάπτυξης και της δίκαιης αναδιανομής.

Είναι φανερό ότι χρειάζονται μεταρρυθμίσεις.

Οι αιτίες

Οι αιτίες αυτής της εξέλιξης θα μπορούσαν να υπαχθούν σε τρία μεγάλα κεφάλαια:

- α) Την παγκοσμιοποίηση των οικονομικών σχέσεων και τη συνακόλουθη μεταβολή των κοινωνικών σχέσεων.
- β) Την τεχνολογική αλλαγή.
- γ) και τέλος τη μεταβολή του βιούμενου περιβάλλοντός μας, την έλλειψη προσαρμογής του πολιτισμικού περιβάλλοντός μας στις νέες οικονομικές, τεχνολογικές και κοινωνικές συνθήκες.

Θα σταθώ στην πρώτη από αυτές τις αιτίες:

Όπως ανέφερα πριν στο κεϋνσιανό μοντέλο η οικονομική ανάπτυξη εξαρτάται από την ενίσχυση της εσωτερικής κατανάλωσης στο πλαίσιο ενός κράτους παρεμβατικού. Αυτό όμως το κράτος είναι το εθνικό κράτος και αυτή η πολιτική που συνέβαλε στη διαμόρφωση του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού είναι εθνική πολιτική, ασκείται στο πλαίσιο του κράτους-έθνους και βρίσκει κοινωνιολογική και εκλογική στήριξη από την εθνική εργατική τάξη κάθε χώρας. Η παγκοσμιοποίηση των οικονομιών έθεσε τέρμα στις δυνατότητες αυτής της πολιτικής. Ο εξωτερικός καταναγκασμός, οι νομοτέλειες της διεθνούς αγοράς έγιναν σιγά σιγά μια κρίσιμη μεταβλητή της οικονομικής πολιτικής και διαχείρισης. Το σοσιαλδημοκρατικό - και όχι μόνο - μοντέλο άσκησης πολιτικής, μοντέλο προσαρμοσμένο και εφαρμοσμένο στα πλαίσια του κράτους-έθνους δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες.

Καθώς η οικονομία γίνεται υπερεθνική οι στο εσωτερικό του κράτους-έθνους ασκούμενες πολιτικές χάνουν την παραδοσιακή τους εμβέλεια. Τα σημερινά σοσιαλιστικά κόμματα συνεχίζουν όμως παρόλα αυτά να απαντούν με αποκλειστικά "εθνικό" τρόπο σε προβλήματα που απαιτούν τον συντονισμό εθνικών και διεθνικών μέτρων. Η δικαιολογημένη από την ιστορία πρόσδεση των σοσιαλιστών στο "εθνικό", γιατί στο εθνικό επίπεδο επέτυχαν τις κοινωνικές μεταβολές παραλύει την δράση τους στο υπερεθνικό πεδίο. Το "ένδοξο χθες" γίνεται εμπόδιο στο σήμερα.

Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Αριστερά

Η ιστορία, η κουλτούρα, τα πολιτικά συστήματα, η γλώσσα χωρίζουν τους ευρωπαϊκούς λαούς. Η απουσία κοινών αναφορών και κοινών αξιών δεν έχει επιτρέψει την διαμόρφωση ενός ενιαίου ευρωπαϊκού πολιτικού και πολιτισμικού χώρου. Η οικονομική ζωή αποτελεί την μόνη υπερεθνική πραγματικότητα. Δεν είναι τυχαίο συνεπώς ότι η Ευρώπη που μέχρι σήμερα οικοδομήθηκε είναι η οικονομική Ευρώπη, και μάλιστα οικονομική σύμφωνα με το φιλελεύθερο πρότυπο. Σ' αυτήν την Ευρώπη απουσιάζει ο κεντρικός σχεδιασμός ή τουλάχιστον η κεντρική ρύθμιση, απουσιάζει η δημόσια αρχή. Η σημερινή Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι πρωτίστως τεχνοκρατική και οικονομική διότι η οικονομική (και τεχνοκρατική) διάσταση ήταν η ευκολότερα οικοδομήσιμη. Η οικονομική συνεργασία ήταν εκείνη που έθιγε, στην ευαίσθητη και εύθραυστη ισορροπία εθνικού-υπερεθνικού, λιγότερο το συμβολικό πεδίο, δηλαδή το πεδίο του πολιτικού. Η οικοδόμηση της πολιτικής Ευρώπης θίγει την ιστορία του κράτους-έθνους, συνεπάγεται την μεταφορά σε ένα υπερεθνικό κέντρο ρητών και υπερ-ορατών εξουσιών, εξουσιών που σχετίζονται άμεσα με τις παραστάσεις, τις αξίες, τις συνήθειες, την πολιτική κουλτούρα των ευρωπαϊκών λαών. Η πολιτική Ευρώπη προϋποθέτει ενεργητική, όχι παθητική, όχι απλώς επιτρεπτική συναίνεση. Υπ' αυτό το πρίσμα, η μέχρι τώρα διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αφορούσε "τα εύκολα". Τώρα αρχίζουν οι δυσκολίες. Τα προβλήματα επικύρωσης και εφαρμογής που συνάντησε και συναντά η συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία διατύπωσε - παρά τη νεοφιλελεύθερη σφραγίδα της - το πρόπλασμα μιας πολιτικής Ευρώπης, συνιστούν μιας πρώτης τάξεως σκιαγράφιση αυτών των δυσκολιών.

Βέβαια, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εισέλθει προ πολλού και μετά το Μάαστριχτ με επιταχυνόμενο ρυθμό στη φάση που έχει επονομασθεί "θετική ολοκλήρωση". Αυτή η Ευρώπη όμως συγκροτείται στη βάση καπιταλιστικών και νεοφιλελεύθερων αρχών και σκοπεύσεων. Ο λόγος και η πράξη της Αριστεράς απουσιάζουν. Επιπλέον, η αποπληθωριστική και μονεταριστική λογική της συνθήκης του Μάαστριχτ η αντι-κεϋνσιανή της λογική, προϊόν δέκα χρόνων νεο-συντηρητικής ιδεολογικής ηγεμονίας, διαιρεί την κοινωνική βάση των σοσιαλιστικών κομμάτων και ωθεί μεγάλα τμήματα της στην υιοθέτηση αρνητικών προς αυτού του τύπου την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στάσεων (βλ. δημοψηφίσματα στην Γαλλία και Δανία). Η διατύπωση μιας σοσιαλδημοκρατικής ευρωπαϊκής απάντησης τόσο στο πρόβλημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης όσο και στο νέο κοινωνικό ζήτημα (ανεργία, περιθωριοποίηση των πιο αδύναμων ομάδων), που με τραγικό τρόπο εμφανίζεται στο σύνολο της ευρωπαϊκής ηπείρου, γίνεται περισσότερο αναγκαία από ποτέ. Δεδομένης της εξέλιξης του παγκόσμιου καπιταλισμού, οι σοσιαλιστές είναι υποχρεωμένοι να διαμορφώσουν υπερεθνικού χαρακτήρα πολιτικές για να υλοποιήσουν κάποιους από τους παραδοσιακούς πολιτικούς τους στόχους. Η σύγχρονη ιστορική πρόκληση για την Αριστερά είναι η επιστροφή στο διεθνικό.

Υπάρχουν όμως σήμερα οι προϋποθέσεις για την διατύπωση μιας τέτοιας απάντησης;

- α. Η αρχική διεύρυνση της Ευρώπης των 6 στην Δανία, Μ. Βρεταννία και Ιρλανδία εξασθένησε τη συνοχή και το πνεύμα συνεργασίας των ευρωπαίων σοσιαλιστών, ιδιαίτερα λόγω της αρνητικής στάσης των άγγλων εργατικών και της δυσπιστίας των δανών σοσιαλδημοκρατών απέναντι στην εμβάθυνση των κοινοτικών θεσμών. (Είναι ενδεικτική η αρχική ριζικά αρνητική τοποθέτηση του Labour για την εκλογή με καθολική ψηφοφορία του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου).

Επιπλέον η μετά το 1973 οικονομική κρίση διευκόλυνε την εθνική αναδίπλωση της πολιτικής των ευρωπαϊκών σοσιαλιστικών κομμάτων και ενίσχυσε την τάση αναζήτησης "εθνικών" απαντήσεων στα προβλήματα της ύφεσης και της ανεργίας.

Συγχρόνως η ριζοσπαστικοποίηση κατά την ίδια περίοδο (δεκαετία του '70) κομμάτων όπως το Γαλλικό και το Βρετανικό καθώς και η εμφάνιση ισχυρών αριστερών τάσεων σε πολλά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα (προτεραιότητα στη ριζοσπαστική κοινωνική αλλαγή) έθεσε σε δεύτερη μοίρα την οικοδόμηση της Ευρώπης. (Είναι χαρακτηριστικό ότι η Συνομοσπονδία των Σοσιαλιστικών κομμάτων της Ευρωπαϊκής κοινότητας (UPSCE) δεν κατάφερε ούτε καν να διατυπώσει ένα κοινό προεκλογικό μανιφέστο εν όψει των πρώτων εκλογών του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου (1979)!).

Το μεγάλο συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι σκληρό για τους σοσιαλιστές: όχι μόνο δεν καθοδηγούν τη διαδικασία οικοδόμησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά, ιδιαίτερα κατά την δεκαετία του '70, δίνουν την εικόνα μιας πολιτικής οικογένειας βαθειά διαιρεμένης και δέσμιας μιας πολιτικής κουλτούρας "εθνικής" και ενεργούς μόνο στο πλαίσιο του κράτους-έθνους.

- β. Η εικόνα αυτή ωστόσο έχει σήμερα σημαντικά τροποποιηθεί.

Οι άγγλοι εργατικοί έχουν διαμορφώσει τώρα πιά ένα σαφώς πιο φιλοευρωπαϊκό προφίλ. Οι Γάλλοι σοσιαλιστές αποτελούν πλέον την κατ' εξοχήν φιλοευρωπαϊκή δύναμη στο γαλλικό πολιτικό σύστημα, οι δε δανοί σοσιαλδημοκράτες, κάτοχοι στο έπακρο της τέχνης του συμβιβασμού, δημιουργούν λιγότερα προσκόμματα στη συνεργασία των ευρωπαίων σοσιαλιστών. Η προσχώρηση του Δημοκρατικού κόμματος της Αριστεράς (τέως ΚΚΙ) στην σοσιαλιστική ομάδα του ΕΚ και στο Ευρωπαϊκό Σοσιαλιστικό κόμμα ενισχύει τον φιλο-ομοσπονδιακό προσανατολισμό της ευρωπαϊκής σοσιαλιστικής οικογένειας.

Σήμερα, για πρώτη φορά στη μεταπολεμική ιστορία, οι σοσιαλιστές εμφανίζονται στο πολιτικό προσκήνιο ως δύναμη σε σαφές φιλοευρωπαϊκό προφίλ, διεκδικώντας σ' αυτό τον τομέα την πρωτοκαθεδρία από τους

χριστιανοδημοκράτες (των οποίων η συνοχή εξασθενίζει λόγω της συνεργασίας τους με τους άγγλους συντηρητικούς).

Συντονισμός του "Εθνικού" και του "Διεθνικού"

Η μεταπολεμική ηγεμονία της σοσιαλδημοκρατίας στηρίχτηκε στην εγκατάλειψη της διεθνιστικής της ιδεολογίας και κουλτούρας. Η έξοδος ωστόσο από τη σημερινή κρίση επιβάλλει στη σοσιαλδημοκρατία να ξαναβρεί στοιχεία από το παλιό - και ξεχασμένο - διεθνιστικό της μήνυμα. Η ιστορία ακολουθεί συχνά παράδοξα και απροσδόκητα μονοπάτια: η "επιστροφή στον διεθνισμό" γίνεται σήμερα όρος εκσυγχρονισμού για τα σοσιαλιστικά κόμματα. Στην ουσία το ζητούμενο είναι η επαναθεμελίωση όλου του συστήματος σκέψης της σύγχρονης Αριστεράς σε ένα πλαίσιο, που δεν έχει πιά τα χαρακτηριστικά της εποχής όπου οδήγησε τις θέσεις της σε γενική αποδοχή και επικράτηση.

Η αποδοχή του σημερινού νεοφιλελεύθερου μοντέλου ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ενισχύει την κρίση και "διαλύει" την ταυτότητα των σοσιαλιστικών κομμάτων. Η νέα φτώχεια και η ανεργία, το νέο κοινωνικό ζήτημα, δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν στο πλαίσιο του κράτους-έθνους. Ούτε όμως και από αυτή την Ευρώπη, που χαρακτηρίζεται από πολιτικό και δημοκρατικό έλλειμμα, από την απουσία μιας ενεργούς δημόσιας αρχής.

Το αίτημα για την Αριστερά είναι διπλό:

- α) Η διαμόρφωση ενός σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου για την ευρωπαϊκή ενοποίηση που θα επιτρέψει τη λήψη πρωτοβουλιών σε υπερεθνικό επίπεδο για την έξοδο από την κρίση (αύξηση κοινοτικού προϋπολογισμού, ενίσχυση αρμοδιοτήτων ΕΚ, συντονισμένη μείωση του χρόνου εργασίας κλπ.)
- β) Η διαμόρφωση μιας σοσιαλδημοκρατικής απάντησης σε εθνικό επίπεδο που θα τείνει να δώσει λύσεις στο νέο κοινωνικό ζήτημα (Κίνητρα για την εκτέλεση κοινωνικά αναγκαίων εργασιών, παροχές σύμφωνα με τις ανάγκες).
- γ) Η διαμόρφωση μιας σοσιαλδημοκρατικής αντίληψης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο για τον έλεγχο των οικονομικών εξουσιών που περιορίζουν τη δημοκρατία και την πληροφόρηση, που ελέγχουν την τεχνολογία και την επιστήμη, που προκαθορίζουν το πλαίσιο ζωής.

Η διατύπωση ενός νέου Ευρωπαϊκού και εθνικού σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου είναι σήμερα περισσότερο από ποτέ αναγκαία. Αλλά και περισσότερο από ποτέ δύσκολη.

Η νέα κατεύθυνση

Ποιά θα πρέπει να είναι η κεντρική ιδέα αυτού του μοντέλου;

Οι ταχύτατες κοινωνικές μεταβολές ασκούν ασφυκτική πίεση στους κοινωνικούς θεσμούς.

Η οικογένεια ήταν ο βασικός κοινωνικός θεσμός υπεύθυνος για την ανατροφή, τη διαπαιδαγώγηση, την κοινωνικοποίηση, την εκπαίδευση και την υποστήριξη των νέων γενειών. Η αστικοποίηση μίκρυνε την οικογένεια. Η αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας και σε κοινωνικές δραστηριότητες περιόρισε το χρόνο κοινής συμβίωσης, αλληλεπίδρασης των μελών αυτής της στοιχειώδους ομάδας. Οι λειτουργίες που επιτελούσε αυτός ο κοινωνικός θεσμός δεν μπορούν να επιτελεσθούν παρά με την ανάπτυξη υπηρεσιών υποστήριξης.

Οι φυσικοί δεσμοί που υπήρχαν όταν κατοικία - εργασία - κοινωνική ζωή αποτελούσαν μια κοινωνική ενότητα, χαλάρωσαν η και έχουν κοπεί όταν αλλού εργάζεται κανείς, αλλού ζει, αλλού διασκεδάζει και αλλού βλέπει την προοπτική του. Οι κοινωνικές σχέσεις εξατομικεύονται συνεχώς. Στήριζονται όλο και λιγότερο σε οικογενειακούς δεσμούς, σε σχέση με ομάδες. Το άτομο όλο και περισσότερο στηρίζεται μόνο στον εαυτό του και στις προσωπικές επιλογές του.

Αυτά τα νέα δεδομένα δημιουργούν νέα προβλήματα. Η εξατομίκευση, η αποδέσμευση από ομάδες συνεπάγεται και χαλάρωση των κοινών κανόνων και αξιών. Η ατομική συμπεριφορά δεν προσανατολίζεται σε εσωτερικά συνειδητοποιημένους και αποδεκτούς κανόνες. Η απελευθέρωση των ατομικών επιλογών - εκτός από τη διεύρυνση της προσωπικής ελευθερίας - έχει δημιουργήσει και το πρόβλημα της ανομίας.

Η ανικανότητα για ορθές, αυτόνομες επιλογές οδηγεί σε συμπεριφορές ετεροπροσδιορισμού, αυτο-εγκατάλειψης και αυτο-καταστροφής.

Η εξάρτηση από κατανάλωση, τηλεοπτική κατανάλωση, εργασιομανία, η εξάρτηση από υποκατάστατα οικογένειας - χουλιγκανισμός, αιρέσεις, εθνικιστικές ομάδες, αλκοόλ, ναρκωτικές ουσίες-δίνουν την αίσθηση της ένταξης, την αίσθηση ταυτότητας. Οι κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί δεν μπόρεσαν να παρακολουθήσουν τις ταχύτατες κοινωνικές μεταβολές.

Το κόστος αυτής της αναντιστοιχίας είναι ανυπολόγιστο. Οι αυξανόμενες δαπάνες του εκπαιδευτικού συστήματος, του συστήματος υγείας, του σωφρονιστικού συστήματος δίνουν μια ιδέα μόνο. Η κοινωνική αλλοτρίωση του ατόμου δεν είναι τελικά ούτε στα αίτια της αλλά ούτε και στις επιπτώσεις της μια ιδιωτική, ατομική υπόθεση. Ο κάθε άνθρωπος είναι μια πολύτιμη μονάδα. Δεν μπορούμε ως κοινωνία, ως σοσιαλιστική αριστερά, να κοιτάμε ως απαθείς, αδιάφοροι, ασυγκίνητοι θεατές, αυτή η πολύτιμη μονάδα να μένει ατροφική, να σπαταλιέται, να αυτοκαταστρέφεται.

Πρέπει να επανεξετάσουμε, να αναθεωρήσουμε, να διευρύνουμε την έννοια της ανάπτυξης.

Η έννοια της ανάπτυξης γίνεται αντιληπτή ως αύξηση του παραγωγικού δυναμικού. Παρέχονται κίνητρα για επενδύσεις σε πάγια κεφάλαια, σε εγκαταστάσεις, σε μεταφορά τεχνολογίας, σε ανάπτυξη νέων προϊόντων, σε ενίσχυση καινοτόμων επιχειρήσεων, σε εκπαίδευση προσωπικού. Μετράμε ποσοστά ανάπτυξης, το κατά κεφαλή ΑΕΠ, επίπεδα κατανάλωσης. Αυτή η αντίληψη της ανάπτυξης βρίσκεται σε αντιστοιχία με το στόχο της μετατροπής μιας αγροτικής κοινωνίας σε βιομηχανική.

Αυτή η ποσοτική, οικονομική εικόνα για την ανάπτυξη στηριζόταν στο πρότυπο της μαζικής παραγωγής πανομοιότυπων προϊόντων που θεωρούσε ως επιδιωκτέο την ικανοποίηση καταναλωτικών αγαθών και μόνο. Δεν είχε λόγο να προβληματισθεί για την κοινωνική ανάπτυξη. Σιωπηλά αποδεχόταν ότι η κοινωνική ανάπτυξη παράγεται αφ'εαυτής, είναι πόρος φυσικός, ανεξάντλητος.

Σε μια εποχή στην οποία η παραγωγή ιδεών, γνώσεων, συμβόλων που ανταποκρίνονται σε διαφοροποιημένες, εκλεπτυσμένες, άυλες ανάγκες, η ευημερία δε συναρτάται μόνο με τον αριθμό των τηλεφώνων, αυτοκινήτων, τηλεοράσεων και ψυγείων ανά κεφαλή. Συναρτάται με το διαθέσιμο ελεύθερο χρόνο, τον τρόπο χρήσης του, την κοινωνικότητα, τη δημιουργικότητα, την ποιότητα ζωής. Συναρτάται με τη γνώση, την πληροφόρηση, την ικανότητα κρίσης, συμμετοχής, ανάπτυξης ικανοτήτων, την δυνατότητα επικοινωνίας, διαλόγου, στράτευσης, πολιτισμικής αναβάθμισης σε ένα περιβάλλον επιδεκτικό ατομικών παρεμβάσεων. Συναρτάται με τη συνολική ανάπτυξη του ανθρώπου, της σφαίρας του πολιτισμικού, του βιούμενου περιβάλλοντος, ώστε να αποκτήσει άλλα χαρακτηριστικά η ανθρώπινη και η κοινωνική ζωή.

Οι πολιτικές δομές, οι κοινωνικοί θεσμοί, η εκπαιδευτική πολιτική, η φορολογική πολιτική, η οικονομική πολιτική που είναι προσανατολισμένες στην οικονομική ανάπτυξη, πρέπει να αναθεωρηθούν, να αναδιαταχθούν, ώστε να υπηρετούν το στόχο της ανάπτυξης του ανθρώπου, της διαφορετικής διαμόρφωσης των πολιτισμικών σχέσεων, του περιβάλλοντος ζωής. Ο στόχος της μεγιστοποίησης των δυνατοτήτων και ικανοτήτων του κάθε ανθρώπου, της πρόληψης της απαξίωσής του πρέπει να είναι η νέα καθοδηγητική ιδέα για τη σοσιαλιστική ευρωπαϊκή αριστερά. Ιδέα που θα ενεργοποιήσει νέες κοινωνικές δυνάμεις που σήμερα είναι τελματωμένες στην απογοήτευση, την αποστασιοποίηση από την πολιτική, αφήνοντας να πλανώνται πάνω από την Ευρώπη τα φαντάσματα του εθνικισμού, του ρατσισμού και του απαθούς εγωκεντρισμού.